

NÉMETH SÁNDOR – PALKOVITS ISTVÁN

Csepreg városi fejlődése és várossá nyilvánítása

Bevezetés

Csepreg 2025-ben ünnepli várossá nyilvánításának 30. évfordulóját. Ez az emberöltőnyi idő már érdemes arra, hogy áttekintést, számvetést készítsünk róla és az méltó módon járuljon hozzá a születésnapi ünnepséghez. Jelen sorok írói szívesen vesznek részt ebben az ünnepségben, hiszen mindketten közreműködtek már várossá nyilvánítási pályázati dokumentáció elkészítésében, benyújtásában és sikerre vitelében. Átélték már azt, hogy milyen egy város születésénél jelen lenni, sőt bábáskodni felette. Ebből kifolyólag átérzik a helyi polgárok örömét, osztoznak büszkeségükben. Kettejük közül Palkovits István tagja volt annak a szakmai csapatnak, amely 1994-ben Csepreg várossá nyilvánításának terület- és településfejlesztési alapjai címmel elkészítette a pályázati anyag tudományos megalapozását.

Jelen tanulmány célja nemcsak egyszerűen Csepreg várossá nyilvánítási folyamatának ismertetése, hanem a település előző évszázadokban tanúsított fejlődésének bemutatása, értékelése, összefoglalása, kiemelve azokat a tényezőket, amelyek együttesen elvezettek odáig, hogy ez a nyugat-dunántúli nagyközség a 20. század végén méltóvá váljon a városi rangra.

Az elemzés három területen járja körül a témát. Először a városfejlődés és -fejlesztés országos szintű folyamatait mutatjuk be a középs- és újkori előzményektől elindulva a modern állam jogszabályi környezetén át napjainkig bezárólag. A második a megyei szint, amely mint területi keret 1950-ig

Sopront jelentette, azóta pedig Vas (vár)me gyét. A harmadik réteg pedig a lokális, a helyi szint, amelynek urbánus fejlődését dolgoztuk fel.

Tanulmányunkat nemcsak születésnapi összegzésnek, hanem ajándéknak is szántuk, ami lehet, hogy nem színes, de reményeink szerint tartalmas csomag, amelynek kibontása nemcsak pillanatnyi örömet, hanem életre szóló emléket ad.

1. A modern városok feudalizmus kori előzményei Magyarországon: az oppidum és a civitas

A városi rang és a városi funkció viszonya történelmünk során sokszor változott. 1848 előtt nem volt a városi rangnak egységes szabályozása, és a forradalom és szabadságharc előestéjén mintegy 800 település rendelkezett valamiféle városi kiváltsággal¹, és jogállásuk alapján két nagy csoportra, a szabad király városokra (*civitas*) és a mezővárosokra (*oppidum*) oszlottak. A két kategória között az alapvető különbség az volt, hogy a falakkal körülvett civitas az uralkodó fennhatósága alatt állt és viszonylag széles körű belső autonómiával rendelkezett, míg az oppidumok valamely más – világi vagy egyházi – földesúrtól függtek, és magyar elnevezésükben a „mező” előtag arra utal,

1 Beluszky Pál – Győri Róbert: Legyen rangja város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után). – Új irányok a magyarországi falufejlődésben. In: Csapó T. – Kocsis Zs. szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, 2008. (továbbiakban: Beluszky–Győri, 2008.), pp. 19–32.

hogy jellemzően nem voltak kőből épített védművei.

Ez a felosztás azonban nem azt jelentette, hogy a magyar városhálózat ennyire homogén, gyakorlatilag kétosztatú lett volna. Éppen ellenkezőleg: a városok mindkét csoporton belül további alkategóriákat képeztek a kivívott jogaik mértéke, jellege alapján. A városok tehát privilégiumaik szerint voltak csoportosíthatók, kevésbé alkalmazható rájuk a mai értelemben vett földrajzi (funkcionális) városszemlélet, mivel inkább az előjogaik helyezték őket el a településhierarchiában, kevésbé a szerepköreik által kirajzolt vonzáskörzetük nagysága. Ebből következően a városi rangú települések tekintélyes hányada nem rendelkezhetett számottevő városi szerepkörrel.

A mezővárosok zöme társadalmi-gazdasági szempontból a fálvakhöz állt közelebb, semmint a valódi városokhoz.² Ezért képezheti vita tárgyát, hogy a 15. század vége és a 19. század közepe között mekkora volt a magyarországi városok száma és aránya a településhálózaton belül. 1490-ben Magyarországon a becslések szerint 18–19 ezer falu volt, ami a 19. század derekára 13–14 ezerre csökkent. Hozzájuk hasonlóan a civitasok száma is csökkent (1828-ban 81, 1850-ben mindössze 50 volt belőlük országszerte), ellenben a mezővárosok száma az 1490-es kb. 690-ről 1828-ra 692-re, 1846-ra, a jobbagyfelszabadítás időpontjára, 741-re növekedett.³ Ez azt jelenti, hogy a 19. század közepén a mezővárosokat is beleszámítva a településállomány alig 5,5–6 %-a volt városnak tekinthető.

2 Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. (továbbiakban: Engel–Kristó–Kubinyi, 1998.) 420 p.

3 Orosz István szerk.: Hagymányok és megújulás. Válogatott tanulmányok a magyar mezővárosok történetéből. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1995, 195 p.

2. A várossá nyilvánítás jogszabályi környezete és a városállomány fejlődése a modern kori Magyarországon

2.1. A dualizmus kori városhálózat (1867–1918/1920)

A kiegyezés után a feudális helyett bevezetett polgári közigazgatás és ezzel összefüggésben a különböző területi szinteken ellátandó közfeladatok megkövetelték a pontosabb meghatározását és elosztását. Ez szükségessé tette a város pontos definiálását és típusainak meghatározását.

A vármegyei és a városi igazgatás megreformálására 1870–1871-ben került sor. Az 1870. évi XLII. tc. nagyrészt, de nem feltétlenül a szabad királyi városokból kialakította a városok legmagasabb szintű csoportját, a törvényhatósági jogú városokat. Az 1871. évi XVIII. tc. az 1848-ban már megszüntetett egykori oppidumok helyzetét rendezte, és egy részüket rendezett tanácsú várossá emelte fel, a többit pedig a jóval alacsonyabb rangú községi jogállásba sorolta. Az 1876. évi XX. tc. a 48 szabad király város közül 28-tól megvonta a törvényhatóságot és beolvasztotta őket vármegyéjükbe. Inentől kezdve közigazgatási értelemben csak megyei és városi törvényhatóságok léteztek, a vármegyék pedig járásokból és az ezekkel egyenrangú rendezett tanácsú városokból álltak. A községek helyzetét az 1886. évi XXI. tc. rendezte mégpedig úgy, hogy a községeket három nagy csoportra, a kisközségekre, a nagyközségekre és a rendezett tanácsú városokra osztotta.⁴ Hivatalosan tehát a szabad királyi város és a mezőváros elnevezések megszűntek, de hagyománytiszteltből az adott helységek

4 Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. (továbbiakban: Csizmadia–Kovács–Asztalos, 1998.) 560 p.

használhatták és többnyire büszkén használták is 1950-ig, a tanácsrendszer bevezetéséig.

A városi rang kérelmezése önkéntes volt, és mivel különböző intézmények fenn tartásával járt együtt, az nemcsak rangot, hanem kötelezettséget is jelentett. Sok egykori mezőváros ezért mondott le a címéről és ennek köszönhetően több vármegyében (pl. Árva, Moson, Ugocsa) nem volt városi rangú település, még maga a székhely sem volt az.⁵ A dualizmus korának végén, 1910-ben 138 városi jogállású település volt a történeti Magyarországon. A funkcionális értelemben vett városok száma ennél jóval több volt, kb. 330 település tartozott ebbe a kategóriába.⁶

2.2. Városállomány a Horthy-korszakban (1920–1944)

A trianoni békeszerződés után mindössze 43 város maradt a mai országterületen, és ez a szám az utolsó békeévre, 1938-ra 56-ra emelkedett. Nagyon sok város vonzásterülete sérült, lecsökkent, ami visszavetette a központi település fejlődését is.

A két világháború között sem került sor a városok definíciószerű meghatározására, viszont az 1929. évi XXX. törvénycikk értelmében 1930-tól a rendezett tanácsú városok elnevezése megyei várossá változott, egyértelműen jelezve, hogy azok – a törvényhatósági jogú városokkal ellentétben – valamely vármegyéhez tartoznak. Az elnevezés a tanácsrendszer bevezetéséig, 1950-ig állt fenn. Ebben az időszakban a kategóriába tartozó helységek száma 45-ről 40-re csökkent, ami egyrészt többük Budapestbe olvasztásának, másrészt néhányuk

törvényhatósági jogú várossá válásának köszönhető.⁷

Ebben az időszakban a funkcionális értelemben vett városok száma megelőzte a városi címmel rendelkezőkét, egyúttal megjelent egy új városkategória, a kevésbé központi funkcióival, sokkal inkább a szomszédos nagyváros mozgatta dinamikus népességnövekedésével kitűnő agglomerációs típus, ekkor még csak a főváros környékén. Ekkor kapott városi címet Újpest, Rákospalota, Kispest, Pesterzsébet, Budafok és Pestszentlőrinc.⁸

2.3. A városállomány fejlődése az államszocializmus időszakában (1950–1990)

A második világháború után a szovjet érdekszférába került Magyarországon a többi megszállt országhoz hasonlóan 1948–1849-re megtörtént a megszállókhöz hű kommunista pártok hatalomba juttatása, vagyis a szocialista fordulat. Ennek eredményeként, ahogy a politikában, a gazdaságban, a társadalomban, úgy a közigazgatásban is a szovjet minta lett a meghatározó.

Az 1949-es sztálini típusú alkotmány elfogadását követően került sor a helyi-területi közigazgatás átfogó reformjára. Az 1949. évi XX. törvény szerint az államhatalom helyi szervei a megyei tanács, a járási tanács, a városi tanács, a községi tanács, a városi kerületi tanács. Az Alkotmány azon rendelkezését, miszerint a helyi tanácsok az államhatalom helyi szervei, a tanácsokról szóló 1950. évi I. törvény (az ún. I. tanácsi törvény) értelmezte.

A nagyobb városok megyei, a kisebbek és kevésbé fontosak járási igazgatás alá kerültek, csupán a főváros nem tartozott területi hatáskörű szervek joghatósága alá.

5 Beluszky Pál: Maradékok boltja. = Tér és Társadalom 2008. 1. sz. 169–172 p.

6 Beluszky Győri, 2008.

7 Németh Sándor: A megyei városok és a megyei jogú városok a magyar közigazgatásban. = Településtudományi Tanulmányok 2025. 1. sz. 5–18. p.

8 Beluszky Győri, 2008.

Ezzel egy időben felszámolódtott a városi autonómia és az önkormányzatiság is, hiszen valamennyi város a centralizált állami irányítás alá került. 1949–1950-ben sor került a megyerendezésekre: a vármegye név megyére változott és a trianoni döntést elismerve a csonka megyéket megszüntették és más megye területébe olvasztották be. Ekkor alakult ki a ma is fennálló, 19 elemet számláló megyerendszerünk.

A jogszabályi környezet változása alapján az államszocializmus várossá nyilvánítási gyakorlata három fő időszakra bontható.

1. Az I. tanács törvénytől az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióig (1950–1971)

A városi rang megadása az ötvenes évektől kezdve tisztán állami (elsősorban pártpolitikai) akarat kérdése lett. Maga a városi jogállás pedig egyértelmű előnyökkel járt (az állami újraelosztásban elfoglalt előnyös pozíció, a városi intézmények letelepítésében nyert, kapott előny, a nagyobb gazdasági fejlődés lehetősége, nagy létszámú, nagyobb hatalmú helyi adminisztráció). Az állam csak visszafogottan élt a várossá nyilvánítás lehetőségeivel. Ebben az időszakban nem volt a mai értelemben vett várossá nyilvánítás, hanem a Minisztertanács döntött, a megyei tanácsok és a megyei pártbizottságok javaslata alapján arról, hogy mely településnek adja meg a városi címet, amelynek előírásait az Elnöki Tanács 1954-ben kiadott 9. számú törvényerejű rendelete szabályozta.⁹

Ebben a bő két évtizedben 26 település kapott városi rangot, közülük 9 szocialista város és 17 régi, nagy városi hagyományokkal rendelkező helység. 1971-re hazánknak 76 városi jogállású települése lett. Ezek a tele-

pülések egytől egyig funkcionális értelemben is központi helyek voltak, tehát a földrajzi értelemben vett városok és címmel rendelkezők aránya lényegében nem változott ebben a korszakban.

2. Az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptiótól a várossá nyilvánítás újrászabályozásáig (1971–1983)

A hazai településfejlesztésben új szakasz kezdődött az 1970-es évek elején, a várossá nyilvánítási elvek szakszerűvé és tudatosává váltak:

- Elfogadták a 11/1971. (III.31.) számú Kormányrendelet, amely meghatározta és előírta a községek nagyközséggé válásának feltételeit, mivel alig volt nagyközség. Nagyközséggé lehetett nyilvánítani (a megyei tanácsok javaslatára) a minimum 5 ezer fős községeket, vagy azokat a községeket (lakosságszámtól függetlenül), amelyek: járási székhelyek vagy városiasodó jellegűek vagy országos jelentőségű gyógy- és üdülőhelyek voltak. A fentiek alapján 1971 és 1973 között 287 községet nyilvánítottak nagyközséggé. Ennek a jelentősége fontos, hiszen 2014-ig csak nagyközségek kezdeményezhették várossá nyilvánításukat.
- 1971-ben elkészült az 1007/1971 (III. 16.) számú Kormányhatározattal elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (OTK), amely meghatározta, hogy hosszú távon 130 település tölthet be városi szerepkört.
- Az OTK szellemiségében 1974-ben állították össze és határozták meg a várossá válás kritériumait. Ez a 23/1974. ÉVM-MTTH együttes közlemény az addig készült legpontosabb meghatározását és körülírását adta a magyar városoknak. Legfőbb feltétel volt a városias szerepkör és minimum 8 ezer fős lélekszám.

⁹ Kiss Éva: A várossá nyilvánítás problematikája és a várossá válás jelentősége az önkormányzatok szemszögéből. = 1998. 3. sz. 456–481. p.

A tudatos városfejlesztés hatására 1971-től 1983-ig összesen 21 település kapott városi címet. Ahol a települések nem érték el a 8 ezer fős határt, községeket csatoltak hozzájuk, 1983-ra 97-re emelkedett a városi jogállású településeink száma. Az 1980-as évek elején haladta meg először a városlakók száma a falvakban élőkét.¹⁰

3. A várossá nyilvánítás újraszabályozásától a politikai rendszerváltásig (1983–1990) A városi rang elnyerésének feltételeit 1983-ban újraszabályozták a 7010/1983. ÉVM irányelvei alapján. Nem említették konkrétan a várossá nyilvánítás feltételeit, csupán mérlegelési szempontokat, az egyedi elbírálásokhoz. Az irányelveknek a mellékletében lévő, a KSH által kidolgozott, a városi színvonalat bizonyító statisztikai tájékoztató adatok azonban csaknem mindenre kiterjedtek, melyeket a kisvárosi átlaghoz hasonlítottak. Ezért az 1983-as várossá nyilvánítási irányelvek egyértelműen az európai normák szerinti kisvárosi színvonal elérésére igyekeztek rávenni a pályázókat és a pályázatokat elbíráló szakembereket, politikusokat.

A gyakorlat azonban ezzel a viszonylag szigorú szabályozással éppen ellenkező volt, hiszen az érvényes irányelvek ellenére tömegesen került sor a várossá nyilvánításra. A járási rendszert felváltó városkörnyéki igazgatás bevezetésétől (1984) az úgynevezett városi jogú nagyközségeket három lépcsőben (1984-ben 12 db, 1986-ban 18 db, 1989-ben 41 db) várossá nyilvánították, ami addig soha nem látott városodási hullámot indított el.¹¹

Az új városok többsége rendelkezett a kisvárosokra jellemző, és elvárt központi

szerepkörökkel, de lakosságuk jórészt alatta maradt a 10 ezer főnek, sőt megjelentek az 5 ezer fő alatti törpevárosok is.¹² 1983–1990 között 71 db települést nyilvánítottak várossá, ami azt jelenti, hogy bő hét év alatt a városok csoportja addig soha nem látott mértékben és ütemben több mint másfélszeresére nőtt, elérte a 168-at. Az abszolút történelmi csúcs az 1989-es esztendő volt, amikor 41 nagyközség kapott városi rangot.¹³ Mindezek eredményeképpen 1990. január 1-jén, tehát közvetlenül az első demokratikus választások előtt már 166 városi jogállású település volt hazánkban, ami nagy fokú korrelációt mutatott a sokoldalú funkciókkal rendelkező „valódi” városok körével.¹⁴

2.4. A városállomány fejlődése a politikai rendszerváltás óta (1990-től)

A rendszerváltás után nagy és egyre fokozódó lendülettel folytatódott a várossá nyilvánítási hullám annak ellenére, hogy a városi rang sem a pályázó településnek, sem pedig az adományozó államnak nem jelent konkrét, kézzel fogható előnyöket, legfeljebb az előbbinek presztízszt, míg az utóbbinak politikai tőkét eredményezhet.

Az 1990-es évek derekán várossá nyilvánított nagyközségek még többé-kevésbé rendelkeztek városi szerepkörökkel, a később belépők zöme már sokkal kevésbé. A várossá nyilvánítási gyakorlat az azóta eltelt három és fél évtized jogszabályi környezet változásai alapján három fő időszakra bontható.

1. Az helyi önkormányzatokról szóló törvényről a területszervezési eljárásokról szóló törvényig (1990–1999)

12 Dövényi Zoltán: A törpevárosról. In: Csapó Tamás – Kocsis Zolt szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, 2008. 209–216. p.

13 www.varossanyilvanitas.hu (Megtekintve: 2025. július 26.)

14 Beluszky–Györi, 2008.

10 Csapó Tamás – Kocsis Zolt: A várossá nyilvánítás elvi kérdései, potenciális városok az Északnyugat-Dunántúlon. = Tér és Társadalom 1997. 1. sz. (továbbiakban: Csapó–Kocsis, 1997.) 183–196. p.

11 Csapó–Kocsis, 1997.

Az 1990-es önkormányzati törvény (1990. évi LX. tv.) kimondta, hogy „A helyi önkormányzatok alapjogai egyenlőek”. Először szabályozta törvény a várossá nyilvánítást, de egyben liberalizálta is azt. A törvény a várossá nyilvánításokról csak azt mondta ki, hogy „a nagyközség a várossá nyilvánítást akkor kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége és térségi szerepe indokolja”. A település képviselő-testülete kezdeményezhette, a pályázatot a belügyminiszter terjesztette fel a köztársasági elnöknek, aki döntött a városi cím adományozásáról. Ezen túl a törvény nem szabályozta a kérdést, sőt közölte, hogy a várossá nyilvánítást nem indokolt részletes feltételekhez kötni.

Az önkormányzati törvény tehát nagyon megengedő volt, és bár a városi ranggal már nem járt automatikusan semmilyen konkrét anyagi előny, a városodás rendkívül felgyorsult. Az új városok többsége már nem rendelkezett valódi városi szerepkörökkel, esetükben a városi jogállás már csak városi címet jelentett.

A rendkívül megengedő törvényi szabályozás hatásának a csökkentése miatt 1995-ben a Belügyminisztérium egy szakmai állásfoglalást tett közzé, amely a városi szerepkör tradícióit, történelmi értékek meglétét, városi arculatot, bizonyos középfokú városi intézményeket, a szolgáltatások városi színvonalát, és gazdasági fejlődést kívánt meg és várt el a városi rangra pályázó településektől. Ez azonban nem valósult meg, azokat a gyakorlat lényegében figyelmen kívül hagyta.

1990 és 1999 között nem lankadt a várossá nyilvánítási hullám, hiszen 58 település kapott városi rangot. Ezzel 226 tagúra bővült az állományuk.¹⁵

2. Az ezredfordulótól az önkormányzati rendszer újragondolásáig (1999–2015) Az egyre erősödő szakmai kritikák hatására fogadták el 1999-ben a területszervezési eljárásról szóló XLI. törvényt, amely foglalkozott a várossá nyilvánítás szabályozásával. A törvény lehetővé tette a pályázatok szakmailag megalapozottabb elbírálását, de nem tudta megakadályozni a nagyszámú várossá nyilvánítást.

Noha egyre több politikai és szakmai vita bontakozott ki az elszabaduló és végeláthatatlan várossá nyilvánítások körül, a folyamat nemcsak rendületlenül folytatódott, hanem még történelmi csúcspontot döntögetett. 1999 és 2013 között 120 település kapott városi rangot, ami azt jelenti, hogy kevesebb, mint másfél évtized alatt másfél-szeresére nőtt a számuk. A várossá nyilvánítási moratóriumot jelentő választási éveket (2002, 2006, 2010), valamint a címet nem adó két évet (2011, 2012) nem számítva, mindössze három olyan év (2003, 2007, 2008) volt, amikor 10-nél kevesebb város lett.¹⁶ A rendszerváltás utáni időszak rekordja 2009-ben született, amikor 22 új várost avattak. Talán ez vezetett el oda, hogy a 2010-ben megalakuló új kormány a várossá nyilvánítási kritériumrendszert újraszabályzó jogalkotási periódusban nem adományozott városi címet, majd a 2014-es választások, illetve az új eljárásrendet hozó 2015-ös év előtti 2013-as esztendőben még egy utolsó hullámban 18 nagyközséget emelt várossá. Ezzel az aktuussal 346 lett a városok száma. 2015-re az ország lakosságának háromnegyede városlakó lett.

¹⁵ www.varossanyilvanitas.hu (Megtekintve: 2025. július 26.)

¹⁶ Pirisi Gábor – Trócsányi András: Így készül a magyar város. = Területi Statisztika 2009. 2. sz. 137–147. p.

3. A várossá nyilvánítási folyamat megszigorításától napjainkig (2015-től)

Ahogy a 2010-es kormányváltástól már előzőleg várni lehetett, elkezdődött a várossá nyilvánítások végeláthatatlan folyamatának megfékezése. A szakaszosan életbe lépett új önkormányzati törvény (2011. CLXXXIX. törvény) még némileg enyhítette a kritériumokat, hiszen a nagyközségek mellett már a községeknek is lehetővé tette a várossá válást.

A járásokról szóló törvénnyel (2012. évi XCIII. tv.) pedig 2013. január 1-jétől megteremtette a „járasszékhely-város” kategóriáját (175 elemmel), ezzel megnyitva az utat a községek és nagyközségek számára a („nem-járasszékhely-”) várossá válás előtt. Mindeközben az új kormányrendelet a nagyközségi címet is leértékelte: 2013-tól bármely község, amelynek népessége meghaladja a 3000 főt, kérelmezhetette ezt a címet.

A 2014-es választások után kidolgozott és elfogadott jogszabályi keretek viszont gyakorlatilag lehetetlenné tették újabb települések számára a városi rang elérését.

Ma a 61/2015. (III. 25) Kormányrendelet szabályozza a várossá nyilvánítást, mely jelentős szigorítást jelent. A községi önkormányzat képviselő-testületétől elvárja, hogy a várossá nyilvánítás kezdeményezésekor részletes értékelésben mutassa be a község fejlettségét, térségi szerepét, továbbá, hogy képes ellátni a városi önkormányzatok és szerveik részére jogszabályban előírt kötelezettségeket és azok szervezeti és személyi feltételeit.

A 2015. március 25. napjától hatályos előírás feltételül szabja, hogy a község:

- a, lakosság száma haladja meg a 10 ezer főt és az azt megelőző öt évben folyamatosan növekedjen,
- b, a csatornázottság aránya legkevesebb 60% legyen,

- c, területén a teljes közművesítettség minimum 60%-ban megvalósult,

- d, a belterületi szilárd burkolatú utak aránya legalább 90%-os legyen.

Az átlagos városi fejlettségi szintet az a község érheti el, amely a fenti adatok teljesülésén túl rendelkezik:

- a, alapfokú és középfokú nevelési-oktatási intézménnyel,
- b, rendőrkapitánysággal vagy helyi rendőrőrsrel,
- c, hivatásos tűzoltósággal, katasztrófavédelmi őrsrel vagy önkormányzati tűzoltósággal,
- d, egészségügyi alapellátással,
- e, közfinanszírozott egészségügyi szakellátást nyújtó egészségügyi szolgáltató által fenntartott, illetve működtetett egészségügyi intézménnyel,
- f, tanuszodával vagy többcélú sportcsarnokkal.

További feltétel, hogy az elbírálást megelőző évben a helyi önkormányzat bevételeinek legalább 20%-a helyi iparüzési adóból származzon.

A szigorítás miatt nem volt és jelenleg sincs olyan település hazánkban, amely sikerrel pályázhatna a városi címre, így 2015 óta lényegében nem is várhatunk arra, hogy új városunk legyen.

A városok számának befagyasztásához sokáig tartotta magát a kormány, ám hatévnyi szünet után sokak meglepetésére 2021-ben a Pest megyei Kiskunlacházának és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírboátnak adott városi címet a köztársasági elnök. Egyik sem érte el a minimális tízezres lélekszámot.¹⁷ 2021 óta nem változott a városok köre, azokból összesen 348 van, amelyek az összes, 3155 önálló helyhatósággal rendelkező település kicsit több mint egytizede.

¹⁷ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210804/ket-uj-magyar-varos-szuletett-495142> (Megttekintve: 2025. július 27.)

3. Városfejlődés Sopron és Vas vármegyékben

3.1. Sopron vármegye városhálózata 1950-ig

Első királyunk az általa életre hívott vármegyerendszerrel a törzseket és nemzetiségeket megfosztotta szállásbirtokaitól és ezeket a földeket a kiépülő (és erődített) vármegyeközpontok irányítása alá utalta. A vármegyeközpontokban éltek a király által kinevezett vármegyevezetők, az ispánok, akik e birtokegységek irányítását, ellenőrzését ténylegesen végezték. Az István által alapított 40-48 vármegye¹⁸ közt már megtaláljuk Locsmándot és Sopront is, amelyek a Répce völgyének nagy részét (bal partját) magában foglalták. E terület központját az Árpád-korban a locsmándi vár-ispánság képezte, amelyet a tatárjárás után Sopron vármegyébe olvasztottak be.

A megye és a települések között ekkor még nem volt más területi szint, így a vármegyék – általában erődített – központjai, illetve az azok élén álló ispánok (*comes*) kettős igazgatási feladatot láttak el. Az ispán egyrészt a király jószágkormányzója volt, aki irányította a várszerkezetbe tartozó várnépeket, másrészt pedig az uralkodói hatalom, igazgatás helyi megtestesítője, aki felügyelte a vármegye területén élő, de várbirtokhoz nem tartozó kiváltságos réteget, a várjobbágságot.¹⁹ A várjobbágyok meghatározott időközönként katonai szolgálatot teljesítettek az ispáni várban, cserébe adómentességet élveztek. A „vérükkel adózók” csoportjából alakult ki a későbbi századok nemessége, lakóhelyeikből pedig a nemesi falvak. Ilyen volt például a Csepreg szomszédságában a három (Alsó-, Közép- és Felső-) Bük.

18 Beluszky Pál: Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest Pécs, 2003. 568 p.

19 Csizmadia–Kovács–Asztalos, 1998, 560 p.

Sopron vármegye településhálózatának élén az Árpád-korban egy civitas, a vármegyeszékhely Sopron állt, amely 1277-ben kapott szabad királyi városi rangot. Kismarton 1648-ban, Ruszt 1681-ben lett szabad királyi város, és azok száma a kiegyezés utáni közigazgatási rendezésig nem is változott.²⁰ Akkor Sopron törvényhatósági jogú, Kismarton és Ruszt rendezett tanácsú városok lettek, mezővárosai – Csepreg, Csorna, Kapuvár, Szany stb. pedig jellemzően nagyközségi rangot kaptak.

A középkori és az újkori magyar városhálózat második vonalát a mezővárosok (*oppidum*) képezték. A mezővárosok térségi hatásai elsősorban a vásártartási privilégiumuknak köszönhetően a gazdasági és a kereskedelmi életben nyilvánultak meg, közigazgatási tekintetben csak néhányuk képezett központot. A mezővárosi rang nem jelentette feltétlenül azt sem, hogy lakói a környező falvakhoz képest nagyobb szabadságot élveztek. A mezővárosban az előjárókat többnyire a földesúr nevezte ki, és a település élén álló bíró a fontosabb ügyekben csak a földesúr vagy megbízottja társaságában ítélezhetett, tehát korlátozott hatáskörrel rendelkezett.²¹ Ezzel szemben a nemesi falvakban nem lévén oligarcha, a községeket vezető bíró hatalma szélesebb társadalmi konszenzuson alapult, hiszen kinevezését vagy esetleges leváltását a helyi, viszonylag nagy létszámú nemesi réteg végezte.

A vármegyénél kisebb közigazgatási egység, a járás (*processus*) csak a patrimonialis monarchia széthullásával, a nemesi vármegyerendszerben alakult ki a 14–15. században, székhelyük zömmel egy-egy mezőváros volt.²² Sopron vármegye a trianoni

20 Németh Sándor – Horváth Kornélia Zsanett: Burgenland városhálózatának fejlődése. = Történeti Földrajzi Közlemények 2025. 1–2. sz. 157–182. p.

21 Engel Kristó Kubinyi, 1998.

22 Bódi József – Gróf Katalin – Németh Sándor: Csepreg történeti földrajza a kiegyezésig. = Településföldrajzi Tanulmányok 2016. 1. sz. 38–59. p.

békeszerződésig hét járásra tagolódott, amelyek közül egynek, a Soproni járásnak a székhelye törvényhatósági jogú város, egynek, a Kismartoninak rendezett tanácsú város, négynek, a Csepregeinek, a Csornainak, a Kapuvárinak és a Nagymartoninak nagyközség, egynek, a Felsőpulyainak pedig kisközség volt a székhelye.

A trianoni békeszerződés Sopron vármegyét nagyon súlyosan érintette, hiszen területe 43%-kal (3127 km²-ről 1786 km²-re), lakosság száma pedig 40,9%-kal (294 490 főről 174 019 főre) csökkent. 251 településből 102 darabot – azok között mindkét rendezett tanácsú városát, Rusztot és Kismartont – Ausztriához csatolták. A hét járásból három – a Felsőpulyai, a Kismartoni és a Nagymartoni – teljesen elveszett, a Soproni erősen csonkolódott.²³ A négy megmaradt járás közül csak a Soproninak volt város a központja, a másik háromnak, a Csepregeinek, a Csornainak és a Kapuvárinak továbbra is nagyközség, és ez a Horthy-korszak egészében, sőt az 1950-es megyerendezésig nem is változott.

A kiegyezés utáni Sopron vármegye járásai közül a településszám alapján a csepregei volt az első, hiszen eredetileg 48 helységből állt, tehát a Trianon előtti vármegye településeinek egyötöde, a csonka Sopron vármegyének – az 1920-as állapot szerint – pedig közel negyztizede tartozott hozzá. A település-összevonások, valamint Lövvő és Pusztacsalád szomszédos járásokhoz történő csatolása következtében az utolsó polgári korszakbéli, az 1941-es népszámlálás alkalmával már csak 30 helység alkotta, amivel még mindig a legnagyobb elemszámú járás volt, de a lakosság szám szerinti rang-

sorban a 24.836 főnyi népességével az utolsó helyre csúszott.²⁴ Az Alsópor és Felsőporhoz történő 1948-as csatolásával a Csepregei járás településszáma a kommunista fordulat időszakára 29-re csökkent, amelyből kettő – Cseprege és Bük – volt nagy-, a többi pedig kisközség jogállású.

A vármegye településhálózatának élén a legnagyobb változást a trianoni békeszerződés jelentette, hiszen ekkor a tíz legnépesebb települése közül négyet elveszített (1. táblázat).

Az első modern kori magyarországi népszámlálás, az 1870-es census alkalmával Sopron vármegye öt legnépesebb települése egy-egy járási székhely volt, és ebbe a szűk csoportba beletartozott Cseprege mezővárosa. Népességszám alapján a vármegye kettő szabad királyi városát – Kismartont és Rusztot – is megelőzte.

Trianon után a lista eleje abból szempontból nem változott, hogy annak első négy helyén a négy járási székhely állt. Abban viszont változást állt be, hogy Cseprege a dualizmus korban elindult lakosságszám-növekedése már az 1920-as években csökkenésbe ment át, míg a többinél kitartott a lendület. Ezzel együtt is Cseprege a történelmi Sopron vármegye egyik legnagyobb és legjelentősebb települése volt, és maradt annak fennállásáig.

1950. február 1-jei hatállyal megszüntették a Szent István korában alapított Sopron vármegyét, és területének nagy részét a létrehozott Győr-Sopron megyébe olvasztották be, amelynek székhelye Győr lett. Sopron tehát megszűnt megyeszékhely lenni, ahogy Cseprege is elvesztette járását. A belügyminiszter 5.201/4/II. 1/1950.(I.29.) B.M számú rendelete alapján az ekkor 29

23 KSH 1920-as népszámlálási kötetei (Sopron törvényhatósági jogú várost is hozzászámítva a vármegyéhez): https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

24 KSH 1941-es népszámlálási kötetei. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

Sor- rend	1870	Lakosság- szám (fő)	1920	Lakosság- szám (fő)	1941	Lakosság- szám (fő)
	Településnév		Településnév		Településnév	
1.	Sopron szab. kir. város	21 108	Sopron tjv.	35 248	Sopron tjv.	42 255
2.	Csorna	4853	Csorna	8322	Kapuvár	10 173
3.	Kapuvár	4749	Kapuvár	7009	Csorna	8957
4.	Nagymarton	3300	Csepreg	4192	Csepreg	4010
5.	Csepreg	3273	Szany	3241	Fertőrákos	3745
6.	Szany	2754	Fertőszent- miklós	3226	Fertőszent- miklós	3640
7.	Németkeresztúr	2683	Fertőrákos	3025	Sopronbán- falva	3391
8.	Kismarton váralja és hegy	2683	Sopronbán- falva	2995	Szany	3385
9.	Kismarton szab. kir. város	2476	Szil	2988	Szil	3042
10.	Szil	2377	Beled	2844	Beled	2909

1. táblázat. Sopron vármegye tíz legnépesebb települése az 1870-es, az 1920-as és az 1941-es népszámlálás alkalmával Forrás: KSH 1870-es, 1920-as és 1941-es népszámlálási kötetei https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=335&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

településből álló Csepregi járást felosztották a két szomszédos megye között. Az északi 13 települése Győr-Sopron megyéhez került, míg a déli 16, azok között a két nagyközség, Bük és Csepreg, valamint a bői, horvátzsidányi, nagygeresdi és sajtoskáli körjegyzőség összes települése, mind a 14 kisközsége Vas megyéhez.²⁵

3.2. Vas (vár) megye városhálózata 1950-től

Vasban az 1950-es átszervezésnél az addigi hét járás még megmaradt, a Sopron megyétől átkerült Csepregi járást felosztották a meglévők között, az Írottkői járást átnevezték Kőszeginek, a Körment-németújvárit

pedig Körmentinek.²⁶ A horvátzsidányi körjegyzőség településeit a Kőszegi, Büköt és Csepreget a Szombathelyi, a bői, a nagygeresdi és a sajtoskáli körjegyzőségek községeit pedig a Sárvári járásba osztották be.²⁷

A közigazgatás szocialista átszervezése remek alkalmat adott arra, hogy a településhierarchiát is az új elveknek megfelelően átalakítsák. Ahogy az országban, úgy Vasban is több helységet lefokoztak. Szombathely és Kőszeg városi rangja megmaradt ugyan, de megyei városi rangjuk elveszett. A korábbi

25 Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeleték Tára 1950. évi 19. sz. 157–158. p. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1950_Rendeletok_001-112/?pg=152&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

26 Patkó Máté: Magyarország közigazgatási határainak változása a XX. században. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest, 2016. (továbbiakban: Patkó, 2016.) 50. p.

27 Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeleték Tára 1950. évi 19. sz. 157–158. p. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKozlony_1950_Rendeletok_001-112/?pg=152&layout=s (Megtekintve: 2025. július 31.)

hét nagyközségből az 1950-es visszaminősítésük után csak négy maradt (Körmend, Sárvár, Szentgotthárd és Vasvár), Celldömölk, Jánosházától és Véptől viszont ugyanúgy megvonták a címet, mint a már említett Csepregtől vagy a szintén Vas megyéhez került Büktől.²⁸ Több szakaszban csökkentették a járások számát: 1954-ben a Kőszegi, 1969-ben a Szentgotthárdi és a Vasvári, 1978-ban pedig a Celldömölki járást szüntették meg.²⁹ A járási rendszer 1983. december 31-i megszüntetéséig csak a Szombathelyi, a Körmendi és a Sárvári járás maradt meg, illetve állt fenn.

A Kádár-korszak konszolidációs időszakában, az 1960-as évektől a gazdasági dekoncentráció egyúttal járt a közigazgatás központításának némi oldásával is. Ez megmutatkozott a városi cím adományozásának némi fellendülésével. Vasban Sárvár már a középkorban jelentős gazdasági és kulturális hatással bíró mezőváros volt, és a kiegészítéstől kezdődően jelentős gyáripari kapacitást épített ki, és azt a szocializmusban is tovább tudta fejleszteni. Az 1902-ben Tizenháromváros és Vármellék, 1912-ben pedig Sár és Péntekfalva Sárvárral történt egyesítése révén 1920-ra Vas megye második legnagyobb városa lett.³⁰ 1968-ban csatolták hozzá Rábasömjént, továbbá Sitkétől Kanotapusztát, Lánkapusztát, Földvárpusztát,

Saroltamajort, Csényétől Újmajort, valamint az Ostffyasszonyfa-vasútállomást. Sárvár 1968. augusztus 20-i hatállyal kapta vissza 1871-ben elvett városi címét és lett Vas megye harmadik városa.³¹

A későbbi várossá nyilvánítások szempontjából fontos, hogy az 1960-as évtizedben több vasi település kapta vissza nagyközségi rangját. 1969-ben Celldömölk, 1970-ben pedig Csepreg, Jánosháza és – újként – Őriszentpéter és Répcelak.

Az 1971-es OTK meghatározta a településhálózat fejlesztési irányait és ütemét. Vas megyében a dokumentum távlatának első üteméig, 1985-ig Celldömölk, Körmend, Szentgotthárd és Vasvár nagyközségek várossá nyilvánítását javasolta, Csepreggel, Jánosházával, Őriszentpéterrel és Répcelakkal távlatilag is nagyközségként számolt. Ez biztosította azt, hogy a már városi rangú Szombathellyel, Kőszeggel és Sárvárral együtt valamennyi, OTK által megnevezett felső- és középfokú központ a megyében városi jogállású település legyen.³²

1971–1983 között Celldömölk (1978), Körmend (1978) és Szentgotthárd (1983) kapta meg a városi címet.³³ Szentgotthárd némi késését az is okozta, hogy 1974-ben a városok minimális lakosságszámát 8 ezer főben határozták meg, amit az csak több, addig önálló község Farkasfa, Jakabháza, Mária-

28 Petrikné Vámos Ida szerk.: A magyar településhálózat területszervezési változásai 1945 és 1990 között. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1996. (továbbiakban: Petrikné, 1996.) 472. p.

29 Patkó, 2016.

30 Baranyai Gábor: Sárvár és környékének természetrajza. In: Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 7–11. p.; Baranyai Gábor: Sárvár infrastrukturális fejlettsége, közművesítettsége. In: Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 80–87. p.; Csapó Tamás – Lenner Tibor: Sárvár történeti földrajza és településmorfológiája. = Vasi Szemle 2004. 6. sz. 655–676. p.

31 Csapó Tamás szerk.: Sárvár fejlődése a rendszerváltozástól napjainkig. Sárvár Város Önkormányzata, Sárvár, 2010, 147. p.

32 Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió (OTK): Vas megye településhálózat-fejlesztési terve. Városépítési Tudományos és Tervező Intézet, Budapest, 1972.

33 Lenner Tibor: Körmend településfejlődése. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt – Lenner Tibor szerk.: A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. Berzsenyi Dániel Főiskola, Társadalomföldrajzi Tanszék, Szombathely, 2005, 138–145. p.; Csapó Tamás – Lenner Tibor: Celldömölk történeti földrajza és településmorfológiája. = Vasi Szemle 2004. 3. sz. 345–364. p.

Nagyközséggé nyilvánítás éve	Település	Nagyközséggé nyilvánítás éve	Település
1871	Körmend	1970 (1871)	Jánosháza
1871	Sárvár	1970	Répcelak
1871	Vasvár	1971	Őriszentpéter
1889	Szentgotthárd	1983 (1902)	Bük
1969 (1871)	Celldömölk (Kiscell)	1988 (1926)	Vép
1970 (1886)	Csepreg		

2. táblázat. Vas megye mai területének nagyközségei, 1971–1988

Forrás: Petrikné, 1996. 472. p. alapján saját szerkesztés

Jelmagyarázat: a zárójelbe tett évszámok a dualizmus kori nagyközséggé nyilvánítás dátumai

újfalu, Rábafüzes és Rábatótfalu – hozzácsatolásával tudott elérni.

Gyarapodott a nagyközségek csoportja is (2. táblázat).

Noha az 1971 elején a fentiekben említett kormányrendelet legalább ötezer főt írt elő a nagyközségi címhez, az ennél kisebb Őriszentpéter és Bük is megkapta azt. Az előbbi az OTK-ban vizionált térszervező szerepének, utóbbi pedig a turizmusban kiépített speciális szerepkörének köszönhette nagyközséggé válását.³⁴

1983-ban szigorították a várossá nyilvánítási kritériumokat és ekkor szüntették meg a járási rendszert. Helyette 1984. január 1-jei hatállyal a városkörnyéki igazgatást vezették be, ami Vas megyében azt jelentette, hogy a négy járást hét városkörnyék váltotta fel, aminek a központjai megegyeztek a korábbi, 1945–1954 között fennálló hét járásával.

A városkörnyék már a nevében is mutatja, hogy a központi települése város kellene, hogy legyen. Ez Vasban hat városkörnyékre volt igaz, egyedül a vasvárira nem. A település túl kicsi volt ahhoz, hogy egy

lépésben várossá emeljék, ezért 1984-ben – Vas megyében egyetlenként – városi jogú nagyközséggé nyilvánították. Kismáxfát már 1978-ban hozzácsatolták, amit 1986-ban Nagymádfa és Alsóújlak követett, és így ebben az évben várossá nyilvánították.³⁵ Minden erőfeszítés ellenére a település lakossága nem érte el az ötezer főt, vagyis Vasvár lett Vas megye újkori történetének hetedik városa, egyúttal első törpevárosa.

A nagyközségek sora is bővült ebben az időszakban. 1988-ban Vép kapta meg ezt a címet. Ez azt jelenti, hogy a rendszerváltáskor Vasban hét város mellett hat nagyközség volt, amelyek a városok utánpótlását jelentették és bő húsz év alatt városok is lettek.

A városok és a nagyközségek gyarapodásával szemben a községek és az önálló tanácsok száma rendületlenül csökkent a korszakban.

A települések számának csökkenése 231-ről 213-ra nem drámai mértékű (-7,8%), az önállóságukat elveszítő községeké viszont annál inkább. 1950-ben a vasi települések 82%-a önálló tanáccsal rendelkezett, 1986-ban viszont már csak 7%-uk. Mindkettő fo-

34 Kocsis Zsolt: Az 1971. évi Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció Vas megyében. = Vasi Szemle 2011. 5–6. sz. 529–538 p.

35 Patkó, 2016.; Petrikné, 1996.

Sor-rend	Település neve	Újkori várossá nyilvánítás éve	Sor-rend	Település neve	Újkori várossá nyilvánítás éve
1.	Kőszeg	1945 előtt	8.	Csepreg	1995
2.	Szombathely	1945 előtt	9.	Répcelak	2001
3.	Sárvár	1968	10.	Óriszentpéter	2005
4.	Celldömölk	1978	11.	Bük	2007
5.	Körmend	1978	12.	Vép	2009
6.	Szengotthárd	1983	13.	Jánosháza	2013
7.	Vasvár	1986			

3. táblázat. A vasi városok a várossá nyilvánításuk sorrendjében

Forrás: www.varossanyilvanitas.hu alapján saját szerkesztés

lyamatnak alapvetően a kistelepülések voltak a szereplői. A településállomány számszerű csökkenése mögött a több hasonlóan kis méretű települések összevonása, illetve a várossá nyilvánításokat megelőző központi településekhez történő község-hozzácsatolások állnak. Az összevonások sok esetben a településméret növelése okán fejlődést indított el az utódtelepülésen, a városokhoz csatolások viszont gyakran csak a községek periferezálódását növelte. Vas megye kisvárosaiban és nagyközségeiben gyarapodó, községeiben viszont változatos fejlettségi szintet mutató, de alapvetően önrendelkezését folyamatosan veszítő, központosítottan irányított településállománnyal érte meg a rendszerváltást.

A megye településállománya a rendszerváltást követően alig változott, mindössze hárommal, 216-ra nőtt, aminek forrása Alsóújlak és Tormásliget kiválása Vasvárból, illetve Csepregből, valamint Sömjénmihályfából alakult két község, Kemenesmihályfa és Kemenessömjén. 1990 decemberétől Szombathely megyei jogú város lett, a városok száma pedig csaknem megduplázódott az azóta eltelt három és fél évtizedben (3. táblázat).

A sort az egykori mezőváros, Csepreg kezdte, amikor 1995-ben városi címet kapott.

Csepreg az iparosodott Répcelak (2001), az Őrség természetes térszervező központja, Óriszentpéter (2005), a fürdőtelepülés Bük (2007), az agglomerációs típust képviselő Vép (2009) folytatta, majd 2013-ban az egykori kereskedőváros, Jánosháza zárta. 2025-ben Magyarország 3155 településéből 348 (11%) rendelkezik városi ranggal, Vas vármegyében a 216-ból 13 db (6%).

4. Csepreg városi fejlődése a várossá nyilvánításig

4.1. A mezőváros fejlődése a közép- és újkorban

A tulajdoni viszonyok alapján a Répce mentén a nemesi és az azokat övező szolgálonépi falvak mellett a települések egy másik – jellemzően az előbbi két típus valamelyikéből kialakult – csoportját azok képezték, ahol egy-egy nagybirtokos dominanciája határozta meg a fejlődést. Utóbbiakból alakult ki a mezővárosok csoportja.

Csepreg első írásos említése – „Chepregh” formában – az Omodé püspök által 1255-ben kiállított oklevél, amely beszámol István és Péter királyi trombitások birto-kossá válásáról. A városi közösség jogállását ugyanis alapvetően az határozta meg, hogy

milyen kiváltságokat sikerült a földesúrtól kialakítani, kiharcolni.³⁶ Csepreg, pontosabban a területén korábban kialakult, de azóta jórészt elpusztult települések feltehetően a három (vagy több?) Bükhöz hasonlóan szintén nemesi falvak voltak. Erre utal, hogy locsmándi várjobbágyok éltek például a később Csepreg határába olvadt Gatály nevű faluban is, és egyházigazgatási szempontból a csepregi plébánia a győri püspökség locsmándi főesperességéhez került. A legrégebb ismert egyházas hely a mai város határában a 12. században már funkcionáló szentkirályi templom volt az Öreg Répce kanyarulata melletti bal parti magaslaton. Helyén ma az Öreg Malom Hotel parkolója van.³⁷

Csepreg a 14. században már az aktív városfejlesztő politikát folytató Anjouk – pontosabban Károly Róbert felesége, Erzsébet – kezében volt. Ekkor indult meg urbánus fejlődése. Önkormányzati szabadsága Sopron szabad királyi város mintájára fejlődött. A csepregi polgár a soproni törvényszékhez fellebbezhetett, ha Csepreg bírájának döntésével nem értett egyet, ennélfogva Sopron leányvárosa volt. Már 1348-ban civitasnak említették az oklevelek; a városi címet Károly Róbert vagy Nagy Lajos adományozta.

Az 1360-ból fennmaradt címerképe is Sopronéhoz hasonlóan „háromtornyos” sziluettet mutat, azaz fallal körülvett várost feltételez. A fal ekkor még földhalmokat és fapalánkokat jelentett, és azokon egy-egy kapu képezett kijáratot a kereskedelmi utakra. A bekerített város a mai Felsővárost foglalta magába, az Alsóváros bekerítése a későbbi századokra tehető.³⁸

A kiterjedt szőlőhegyekkel rendelkező 17. századi Csepreg a magyar városfejlődés sajátosságai alakulatába, a szőlőművelő mezővárosok kistájilag egybe nem mosható nyugat-magyarországi tömbjébe tartozott.³⁹ Emellett a kézműipar is fejlett volt, a 17. században több szakma képviselői is céhekbe tömörültek: vargák (1611), patkolókovácsok (1613), a környékbeli molnárok (1613), takácsok és szabók (1613), szűcsök, puszkamesterek, szíjgyártók és bognárok vegyesen (1627), csizmadiák (1643) és a bognárok (1659). A reformáció korában jelentős kulturális központtá, iskolavárossá vált a település⁴⁰

A város jelentőségét mutatja, hogy az ország nádorai és a megye főispánjai több ízben tartottak itt gyűléseket. Luxemburgi Zsigmond – párthíveket toborozandó – birtokokat juttatott az ország báróinak, így 1390-ben Csepreget is zálogjogon eladományozta, majd 1401-ben véglegesen elajándékozta Kanizsai János esztergomi érseknek. Csepreg ezzel az aktussal egyszer és mindenkorra megszűnt királyi város lenni, és egészen a polgári közigazgatás 19. századi bevezetéséig egy-egy földesúr befolyása alatt álló mezővárossá vált. A Kanizsaiakat 1532-ben a Nádasdyak, őket a Wesselényi-összeesküvés leleplezése után az Udvari Kamara, majd a Draskovichok, végezetül a 18. századtól a Jankovichok követték.

Csepreg területén több kora Árpád-kori falu helyezkedhetett el, még ha információink meglehetősen hézagosak is róluk. Több jel mutat arra, hogy maga Csepreg is két település – a későbbi Felső- és Alsóváros – összeolvadásával jött létre, amelyhez később – feltehetően a 13-14. századi nagy fokú pusztásodás eredményeként – elpusz-

36 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 113 p.

37 Dénes József szerk.: Tanulmányok Csepreg történetéből. Csepreg Város Önkormányzata, Csepreg, 1996. (továbbiakban: Dénes, 1996.) 230 p.

38 Sági Ferenc: Csepreg feldúlása 1621-ben. In: Dénes, 1996. 149–181. p.

39 Dénes József: Csepreg, egy nyugat-dunántúli történelmi város. <https://hellocsepreg.hu/hu/varos-tortenet> (Megtekintve: 2025. augusztus 4.)

40 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 8. p.

tult falvakat csatoltak.⁴¹ Mivel a mai Csepreg területén több pusztává vált falut (vagy falunevet) – Ablanza, Csékéd, Dicsk, Emre, Gatály, Szentkirály, Tormás – sikerült azonosítani⁴², mint például Bükön, jogos lehet az a feltételezés, hogy határa ekkor és ezen okok következtében lett jóval nagyobb szomszédjánál. A település városi jellegű fejlődése a polgári korszaktól kezdődően elsősorban a Felső- és az Alsóvárosból álló zárt településtet érintette, itt összpontosult a lakosság nagy része és a térségi szerepkörrel bíró közintézmények is, ez öltött egyre inkább kisvárosi arculatot.

4.2. A nagyközség városias fejlődése a polgári közigazgatás időszakában (1867-1945/1949)

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc bukása után Csepreg jelentősége fokozatosan emelkedett. Mint a Répce-vidék legnagyobb helysége 1876-ban járási székhely lett főszolgabíróssággal és járásbíróssággal. E központi szerepköre tükröződött intézményeiben és általános ellátottságában is. Egy járási főorvosa, három körorvosa, öt csendőre, 125 km-nyi úthálózatának karbantartására 11 útkaparója volt. Ekkor létesült itt gyógyszertár (1842), posta (1857), cukorgyár (1867), posta-takarékpénztár (1886), távirda (1887), illetve alakult Répcevidéki Takarékpénztár (1873) és Utcavilágítási Egylet (1875). Ugyancsak híres volt a csepregi vásár, melynek megtartásához a jogot még Zsigmond király adományozta a vámszedés és áru-megállítási jogával együtt.⁴³

Az 1860-as években a déli vasutat nem a város területén, hanem Felső- és Középbük között vezették el. A vasút hiánya ad-

hatott okot a városi rang elvesztésére 1871-ben, amikor a gyökeresen új, polgári közigazgatást vezettek be és sok oppidum vesztette el városi jogállását.⁴⁴ E jelentős gazdasági hátrányokkal járó állapot csak 1912-ben változott meg, amikor megépült a Sárvár-Répczevis vonal. Csepreg ekkor már mint nagyközség szerepel.

Az első világháború, a Nemzeti Tanács megalakulása, a munkástanács hatalomátvétele, a direktórium megválasztása, majd bukása után Csepregen is a földbirtokosok kerültek a társadalom élére, ahogy ez a Horthy-korszakra jellemző volt. A merev társadalmi rend ellenére a kultúra és a gazdaság újjáéledt. Ekkor létesült a külföldön is elismert Columbia Bőrgyár, a Klug- illetve a Kadnár-féle téglagyárak. Fontos esemény volt a villanyvilágítás megteremtése (1923), az országos energiahálózatba történő bekapcsolása (1941) és az egészségház megépítése (1944).⁴⁵

4.3. A település fejlődése az államszocialista időszakban (1950–1990)

A második világháború utáni időszakban az első jelentősebb esemény a földosztás volt. A földreform végrehajtása során a Csepregi Földosztó Bizottság 2.255 katasztrális hold földet osztott fel 308 igénylő között: 315 kisparaszt 1–4 kat. hold, 193 újjgazda pedig 6–10 kat. hold juttatást kapott.

A kommunista fordulat után 1949-ben megalakult a Petőfi Sándor Termelőszövetkezet. Ennek és az 1960-ban alakult Új Élet Termelőszövetkezetnek az egyesüléséből jött létre a későbbi Győzelem Termelőszövetkezet elődje 1961-ben. A csepregi Állami Gazdaság 1958-ban szintén fúzióval született:

41 Söptei Imre: A kistérség története. In: Boda László szerk. Élet a Répce mentén 2000. Felső-Répcementi Területfejlesztési Társulás, Csepreg, 2000. 30–41. p.

42 Dénes, 1996.

43 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 8. p.

44 Bajmócy Péter – Pócsi Gabriella: Nagyközségek, kisvárosok fejlődési pályái Magyarországon 1870-től napjainkig. In: Csapó Tamás – Kocsis Zsolt szerk.: Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely, 2008. 44–59. p.

45 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 9. p.

1. ábra. A Vas Nép megyei napilap beszámolója Csepreg nagyközségé nyilvánításáról

Forrás: Vas Nép, 1970. június 30-i száma, 1. p.

a korábban létrehozott Meggyespusztai, Kincsespusztai és a Söptei Állami Gazdaságok összeolvasztásával.⁴⁶

A világháború után az ipari üzemek közül a bőrgyár is elkezdte a munkát, azonban felszerelését 1947-ben Szombathelyre szállították. A Kadnár-féle téglagyárat maguk a dolgozók indították be 1945 tavaszán, de a működését 1978-ban az előregedett gyár megszüntette. Új szereplők is megjelentek a helyi iparban, az 1962-ben alapított Épületasztalosipari Szövetkezet és 1967-ben a Soproni Ruhagyár egy üzemegysége.⁴⁷

Új, városi jellegű intézmények jelentek meg, illetve épületek ki a szocializmus évtizedeiben. Megalakult a polgári iskola (1948), napközis óvoda (1949), bölcsőde (1952), erdőhivatal (1950–1962), középiskola (1962), fogorvosi rendelő (1966), öregek napközi otthona (1968), vízmű (1964) létesült a településen.

Közigazgatásilag fontos esemény történt 1950-ben, amikor összevonták Győr és Sopron megyéket, és megszüntették a Csepregi

járást. A volt járási székhely, Csepreg – amelyet visszaminősítettek községgé – több községgel együtt ekkor került Vas megyéhez. A település lendületes fejlődése azonban meggyőzte a döntéshozókat, hiszen Vas Megye Tanácsa 1970. július 1-jei hatállyal nagyközséggé nyilvánította és szakigazgatási hatáskörrel ruházta fel (1. ábra).

Az 1971-es OTK a nagyközséget kiemelt alsófokú központtá léptette elő, ami gyakorlatilag a kisvárosokra jellemző funkciók további fejlesztését irányozta elő a településen. Ez azt jelentette, hogy egy gazdag kulturális hagyományokkal, sokszínű gazdasággal és fejlett közintézmény-hálózattal rendelkező, városias megjelenésű Csepreg érte meg a politikai rendszerváltást.

5. Csepreg várossá nyilvánítási folyamata

5.1. A folyamat előzményei és előkészületei

A politikai rendszerváltás nyomán kialakult parlamentáris demokráciában megszületett új önkormányzati törvény lehetővé tette, hogy a települések saját kezükbe vegyék a sorsukat és legyenek sikereik kovácsai. Ebbe beletartozott az is, hogy megkíséreljék feljebb lépésüket a településhierarchiában, ami jellemzően a várossá válást jelentette.

A városi cím előszobájának tekinthető nagyközségi címmel hat helység rendelkezett: Bük, Csepreg, Jánosháza, Óriszentpéter, Répcelak és Vép, tehát ezek képezték a potenciális városok körét. Közülük Bük és Csepreg lépett először a megyében. Előbbi már 1993-ban elkészítette a várossá nyilvánítást megalapozó vizsgálatot Zoltán Zoltán közzgazdással,⁴⁸ azonban a fürdőtele-

46 Dénes József: Csepreg, egy nyugat-dunántúli történelmi város. <https://hellocsepreg.hu/hu/varos-tortenet> (Megtekintve: 2025. augusztus 4.)

47 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 10. p.

48 Zoltán Zoltán: Bük várossá fejlesztési programja. NOVECO Gazdaságszervező és Tanácsadó Iroda, Budapest, 1993. 249 p.

pülés ekkor nem indult a címért, mert az a hatályos adószabályok miatt hátrányt okozott volna számára. A nagyközség költségvetésében jelentős tételt jelentő idegenforgalmi adóbevétel állami kiegészítése ugyanis ekkor még csak a (nagy)községi jogállású helyhatóságoknak (azaz a falusi turizmus szereplőinek) járt, a városoknak nem.

Csepreg Nagyközség Képviselő-testülete 1994 elején megrendelte a dokumentáció elkészítését a témában nagy tapasztalattal rendelkező dr. Csapó Tamás geográfus vezette Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja (MTA RKK) – Észak-dunántúli Kutatócsoport, Vas megyei Kutatócsoportjától, amelynek tagjai összesen le is szállították az anyagot.⁴⁹ Azt az 1994. október 21-én megtartott közmeghallgatáson ismertették és megvitatták a helyi közvéleménnyel.

5.2. A várossá nyilvánítási dokumentáció

A dokumentáció elkészítéséhez egy megalapozó kutatást kellett lebonyolítani, melynek közvetlen célja – az aktuális folyamatok megismerésén, illetve a település vezetése által kifejezett igényelt fejlesztéspolitikai javaslatok felvetésén és megalapozásán túl – annak átfogó feltárása volt, hogy milyen mértékben felel meg Csepreg a várossá váláshoz szükséges követelményeknek.

A vizsgálat kiterjedt mindazokra a területekre, melyek a település általános állapota és működése, illetve térszervező funkciói szempontjából lényegesek, s melyek alapján a városi címre vonatkozóan döntés hozható. Részletesen bemutatásra kerültek a helyi népesség és társadalmi szerkezet jellemzői, a lokális gazdaság fő aktorai és állapota, a kulturális szféra és szellemi közélet meghatározó elemei, az intézményrendszer szereplői, illetve az infrastruktúrális viszonyok, mely témák – kiegészülve

egy történeti áttekintéssel és egy településszerkezeti leírással – átfogó képet kínáltak a címszerzés megalapozottságának megítélhetőségéhez.

A helyzetkép természetesen nem csupán pillanatfelvételt kívánt nyújtani, hanem rá akart mutatni azokra a folyamatokra és tendenciákra is, melyek a település pozíciói szempontjából fontosak voltak – különösen ilyen volt, és nagy hangsúlyt kapott az a történelmi ív, amely Csepreg ezredvégi helyzetéhez vezetett, s mely kétségkívül kiemelt szempontja volt a városi törekvéseknek. A kisebb időtávú változások kezelése ugyanakkor sok területen nem volt egyszerű, mivel a rendszerváltozás jelentős átalakulási folyamatai még korántsem zárultak le, s az új trendek irányai és dinamikája sem volt egyértelműen azonosítható. Az a várt dinamika, ami a reménybeli új város középtávú jövőjéhez kötődött, adott időszakban még nem volt alátámasztható, de e remények esetleges túlzó volta sem volt előrevetíthető.

Az elemzés gerincét (a szakirodalmi előzmények és levéltári források információi mellett) természetesen azok a statisztikai adatok adták, melyek az objektív helyzetértékelés mindenkorai bázisai – ezek bizonyos területeken több évtizedes távlatban be tudták mutatni a település fejlődési folyamatát, más témakörökben az átalakuló hazai statisztikai rendszer kevésbé volt képes megbízható adatokat nyújtani az alapos elemzéshez. A hivatalos adatbázisok mellett a kutatócsoport primer információkat is gyűjtött, intézményektől és gazdasági szervezetektől kapott egyedi adatok, valamint helyi szereplőkkel és térségbeli polgármesterekkel folytatott interjúk is nagy segítséget nyújtottak a munkában.

A várossá nyilvánítási dokumentációt megalapozó kutatási jelentés középpontjába természetesen annak bemutatása került,

49 Csapó–Kocsis, 1997. 1. sz. 183–196. p.

hogyan elnyerni kívánt városi cím használatát Csepreg „fejlettsége és térségi szerepe” indokolja-e. E fejlettség és térségi szerep a települési lét egyes szféráiban nagyon eltérő módon volt megragadható és erősen eltérő mértékben kimutatható.

Legegyértelműbb, a városi ranggal összeillő képet a történelmi háttér alapján lehetett körvonalazni: a település hagyományai, több évszázadon keresztül viselt mezővárosi rangja, egykor 50 községre kiterjedt igazgatási szerepköre különösen figyelemre méltó, mely rangos múlt továbbélése a mély polgári tradíciókban egyértelműen urbánus jellemző.

A demográfiai elemzés viszont a korábbi térségi súly elvesztését volt kénytelen megállapítani; a száz évvel korábbi szint alá csökkenő népességszám, a negatív természetes szaporodás, a vándorlási passzívum, a lassú, de fokozatos előregedés és ebből fakadóan a gazdasági aktivitáscsökkenés nem egy dinamikus centrum attribútumai. Mindamelllett a népesség átlagos iskolai végzettsége, vagy épp a „sokoldalú, patrióta, nagyszámú értelmiség jelenléte a településen” némileg pozitívan árnyalták a képet. A foglalkozási szerkezet kirívó aránytalanságot (kisvárosokra jellemzőtől való eltérést) nem mutatott, a jelentős mezőgazdasági foglalkoztatottságban akár a mezővárosi hagyományok is nagy szerepet játszhattak.

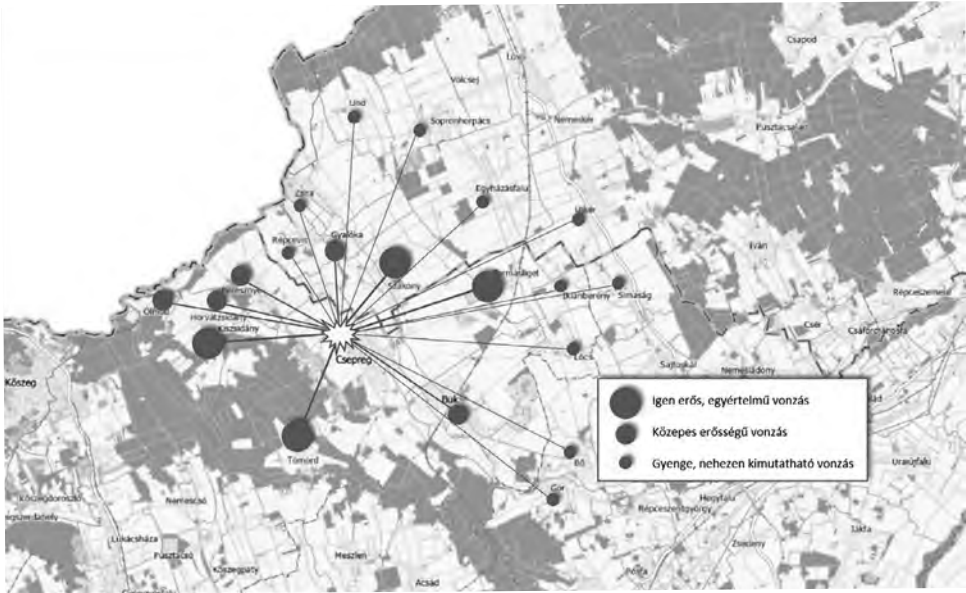
A gazdaság vizsgálata is ezt a mezővárosi arculatot tudta megerősíteni. A még létezett, s számottevő gazdasági súlyt képviselő mezőgazdasági nagyüzemek, illetve az előző rendszer további néhány túlélő, átalakult képviselője voltak a meghatározó (egyébiránt térségi munkaerővonzással bíró) foglalkoztatók, olyan dinamikus, innovatív kezdeményezések, ambiciózus ipari szereplők – egy-egy kivételtől eltekintve – nem jelentek meg, melyek új pályára állítani látszottak volna a települést, s a külföldi működő tőke

sem mutatott komoly érdeklődést a helyi erőforrások és lehetőségek iránt. Egyértelmű volt viszont Csepreg kereskedelmi és bevásárló-központi funkciója, s ebből fakadó térségi szerepe – e téren vonzáskörzetébe kéttucatnyi település tartozott.

A település legerősebb térségi jelenléte az oktatás, a kultúra és az egészségügy terén volt megállapítható, figyelemreméltó középfokú funkciókkal, intézményekkel. Hangsúlyosan volt kiemelhető a nagy hagyományokra (főiskola) támaszkodó szakiskola és kollégium (mintegy 80 településről érkezett diáksággal), a 16. századtól fejlett kulturális szerepkör és a szellemi vonzás tradícióját továbbvivő, jól funkcionáló kultúrház, az épp formálódó múzeum, és a sok öntevékeny szervezet, valamint a komoly egészségügyi szerepkört betöltő, szakorvosi ellátást is biztosító Egészségház.

A nagyközség műszakiinfrastruktúra- és kommunális ellátottsága az elemzés során csaknem minden vonatkozásban városi szintűnek bizonyult, sőt e terület bizonyos vonatkozásokban – a műszaki infrastruktúrális és kommunális üzemegységek ellátási rendszerei révén – térségi szerephez is juttatta Csepreget. A településkép, ami ugyancsak mérlegelési szempont volt, – a központot illetően kétségtől – városinak ítéltetett, e minősítést néhány jeles és patinás műemlék kifejezetten a komoly városi múltra utaló elemként tudta erősíteni.

A feltárt helyi erősségek és kevésbé fejlett funkciók önmagukban körvonalazták a városi címre érdemesség fokát, de ezek térségi kivetülését, illetve összességében a település térszervező erejét is mérlegre kellett tenni annak megítéléséhez, hogy milyen súlyt képez valójában Csepreg saját földrajzi környezetében, az adott térség településhierarchiájában. A tanulmány érték-

2. ábra. Csepreg komplex vonzaskörzete a várossá nyilvánítás időszakában, 1994
 Forrás: Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994 alapján szerkesztés

kelése szerint a meglévő központi funkciók és az ezekhez rendelt intézmények miatt a település térségi szerepe, vonzaskörzete kellőképpen markáns és számottevő volt: tizenkilenc helység felé látott el térségi funkciókat, feladatokat, közülük négy erősen, öt közepesen, tizenegy pedig gyengébben vonzódott a nagyközséghez (2. ábra).

E térségi szerepet felértékelte az is, hogy a Sopron–Kapuvár–Csorna–Pápa–Cell-dömölk–Sárvár–Szombathely–Kőszeg által határolt nagy térségben ekkor nem volt városi rangú település, így maga a térszerkezet, e városhiányos tér is igényelte a nagyközség várossá válását, csakúgy, mint a mikrotérség falvai, amelyeknek szükségük volt (legalább) egy városi rangú centrumra (amelyet egyébként sokan cím nélkül is városként kezeltek).

Összességében a kutatás azt a következtetést vonta le, hogy „Csepreg fejlettségét,

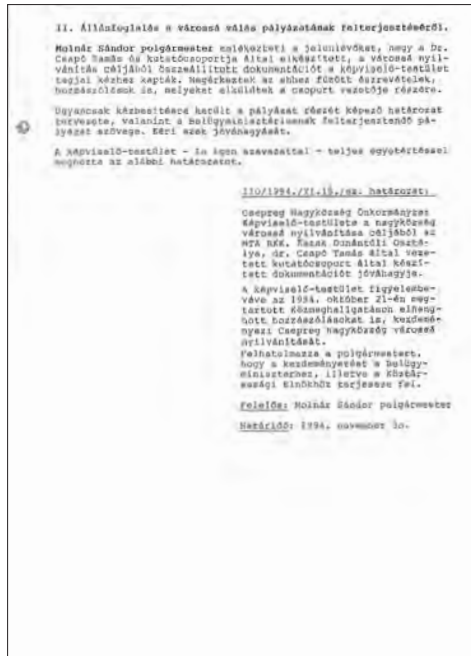
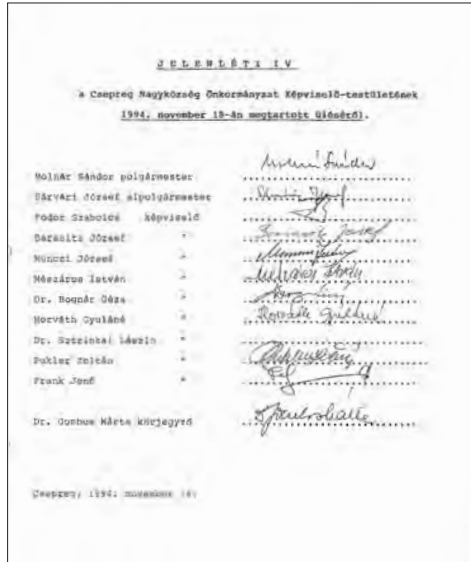
szerepkörét és megjelenését tekintve is alkalmas arra, hogy a városi címet elnyerhesse”⁵⁰.

5.3. Az eljárás elindítása és folyamata

A csepregi képviselő-testület a meghívó tanúsága szerint az 1994. november 18-án tartott ülésén tárgyalta a témát. A jelenléti ív alapján látható, hogy a 11 fős grémium csaknem teljes létszámban részt vett a történelmi jelentőségű eseményen és a jegyzőkönyv szerint egyhangú szavazással támogatták a pályázat benyújtását a belügyminisztérium felé (3. ábra).

Kuncze Gábor töltötte be ekkor a belügyminiszteri posztot és az ő felterjesztésére, az országgyűlés jóváhagyásával Csepreg várossá nyilvánításának eldöntése a köztársasági elnök, Göncz Árpád elé került.

50 Csapó–Kocsis–Magyar–Palkovits, 1994. 111. p.

3. ábra. A városná nyilvánítási folyamat elindításáról határozó csepregi képviselő-testületi ülés meghívója, jelenléti íve és jegyzőkönyve (1994. november 18.)
Forrás: Csepregi Közös Önkormányzati Hivatal

VALAKI MONDJA MEG!

Ön büszke a városi címre?

● KÉRDEZ: KAISER ESZTER

FOTÓ: KACZMARSKI ZOLTÁN

Ziembecki Erzsébet, a csepregi művelődési ház igazgatója: Nagyon örülök a városi címnek, fejlődést várok tőle. Úgy gondolom, hogy a kisvárosi státusz, ha lassan is, de előrelépést fog jelenteni. Nem álmodozom, biztos, hogy sokkal több pénz ezután sem jut a kultúrára. De bízom az emberekben. 18 csoportunk működik, a fúvószenekarunk arany minősítést szerzett, az énekkar és a bábcsoport is szép sikereket tudhat magáénak. A Farkas Sándor Hagymányórzó Egyesület sokat tesz a csepregi múlt átörökítéséért. A városi cím motiválni fogja az embereket, ez csak segítheti a fejlődést. Sok betelepülő él a városban, ők is csepreginek vallják magukat. Biztos nem véletlen, hogy szeretnek itt élni az emberek.

Luif Norbertné gyeden lévő kismama: Tösgyökeres csepregi vagyok én is és a férjem is. Mindketten örülünk annak, hogy városi címet kapott a településünk. Úgy érzem, a mostani állapot egy kiindulási pont, ahonnan tovább kell lépni. Az igazi városi élethez még néhány dologra szükség van. A régi épületeket fel kellene újítani, néhány új bolt is elkelne. Jó lenne egy szórakozóhely vagy diszkó, ahová eljárhatnak a fiatalok. Mi is a szomszéd falvakba jártunk bálókba, most sincs ez másként. A férjem ugyan Szombathelyen dolgozik, de beköltözésre nem gondoltunk. A gyerekek még picik, általános iskolába biztos itt fognak járni. Később majd meglátjuk. Remélem, mire felnőnek, már igazi kisvárososok lesznek Csepregből.

Kovács Imréné, a polgármesteri hivatal titkárnője: Jobb közérzetem azóta, hogy megkaptuk a városi rangot. Bár tudom, hogy vegyescsok a községben az érzelmek, én mégis örülök. Mindenkinek jó lesz, hogy mátol városi polgárok vagyunk. Remélem, hogy több vendéget vonz majd a városunk, nem csak átutaznak rajtunk a szomszédos Bük-fürdőre. A vállalkozókat is nagyon várjuk, néhányan már jelezték érkezésüket. Tudom, hogy egyik napról a másikra nem lehet átörésti várn, de biztos, hogy látható lesz a fejlődés néhány éven belül. Végül is csak régi mezővárosi státuszát kapta vissza Cseprege. Örülök, hogy tavaly pályáztunk a városi cím elnyeréséért, büszke az egész családom a városra.

Berkes Gyula, Cseprege plébánosa: Én örülök annak, hogy elnyerte ez a kedves település a városi címet. Tíz hónapja élek itt, már megszoktam a vidéket. Azt szeretném, ha az emberek mentalitása is változna egy kicsit, nem csak a községhez felfiratozt cserélnek ki. A városi étellel járó elszigeteltség nem lenne jó, ha jellemző lenne ezután Cseprege. Ki kell használni az embereknek, hogy kisteleplésen élnek, és ismerik egymást. De nem úgy, hogy azt nézik, mit csinál rosszul a szomszéd, hanem a jót, a szepet kell észrevenni. Az én lelkipásztori tevékenységemben nem okoz változást a városi rang, ezután is a legnagyobb igyekezettel azon leszek, hogy híveimet és az egész várost a legjobb tudásom szerint szolgáljam.

4. ábra. A Vas Népe körkérdése Cseprege várossá nyilvánításáról

Forrás: Vas Népe, 1995. július 1-jei száma, 6. p.

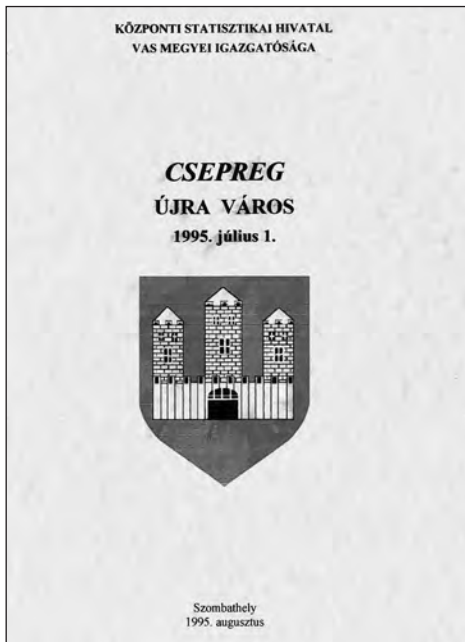
5.4. A várossá nyilvánítás eredménye és megünneplése

A köztársasági elnök az 1995. május 30-i dátummal kiadott 213/1995. számú határozatával Cseprege nagyközségnek 1995. július 1-jei hatállyal városi címet adományozott. A hatályba lépés napjával dr. Gál Zoltán, a Magyar Országgyűlés elnöke 001/1118/1995. számú határozatával Városkulcs emléktár-

gyat adományozott Cseprege várossá nyilvánítása alkalmából. 1995-ben összesen hat nagyközség kapott városi címet hazánkban. Cseprege Bátaszékkel, Fertőddel, Sásddal, Simontornyával és Szabadszállással egy időben lett tagja a városok csoportjának.⁵¹

A várossá nyilvánítás hatályba lépésének napján a Vas Népe címlapon Civitas Cseprege

⁵¹ www.varossanyilvanitas.hu (Megtekintve: 2025. július 26.)

5. ábra. A Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága Csepreg városá nyilvánítása alkalmából készített kiadványa
 Forrás: Horváth Zsuzsanna – Körmeny Győzőné – Palkó Jánosné – Varga Józsefné: Csepreg újra város 1995. július 1. Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága, Szombathely, 1995. 48 p.

című cikkében köszöntötte a megye új városát, ugyanitt a hatodik oldalon pedig helybelieket kérdezett, hogy mit szólnak lakóhelyük városá válásához (4. ábra).

A Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatósága Csepreg újra város 1995. július 1. című alkalmi kiadvánnyal köszöntötte a megye városhálózatának legújabb tagját (5. ábra).

Csepreg a városá avatását egy hosszú, a búcsúhoz kötött rendezvénysorozattal ünnepelte, amelynek fénypontja az 1995. augusztus 13-án a Promenádon megtartott

ceremónia volt, amelynek keretében dr. Gál Zoltán, az országgyűlés elnöke avatta várossá a nagyközséget (6. ábra).

Csepreg így kapta vissza régi rangját és lett Vas megye nyolcadik városa, egyúttal az első, amelyik a rendszerváltás után az önkormányzati rendszerben kapta a címet.

Összegzés

Kutatásunk összegzéseként a legfontosabb megállapításunk az lehet, hogy Csepreg középkorban országos jelentőséggel is bíró város volt, ezt követően pedig minden történelmi korszakban Sopron vármegye 4-5. legnépesebb, erős gazdasági, közigazgatási és kulturális kisugárzással bíró mezővárosa, járásszékhelye, a Répce-vidék vitathatatlanul legerősebb térszervező centruma.

Az 1950. évi megyerendezés következtében megszűnt a járásszékhely rangja, nagyközségi címe és természetes vonzáskörzetét is megyehatár vágta ketté. Ez némileg visszavetette fejlődését. Ennek ellenére gazdasági erejének, oktatási rendszerének köszönhetően továbbra is képes volt központi szerepköröket ellátnia. Ez lehetővé tette számára a települési hierarchiában való előrelépést és 1970-ben visszakapta nagyközségi rangját.

Valószínűleg az erős polgári hagyományoknak köszönhető az a törekvés, amikor a helyhatóságok demokratikus átalakításának következtében a helyi közösségek saját maguk dönthettek a városá válási szándékukról, Vas megyében elsőként kandidált a címre. Ez az erős identitástudat mutatkozott meg abban, hogy a képviselő-testület és a település lakosságának nagy része is nemcsak történelmi elégtételnek, hanem egyenesen természetesnek tartották, hogy ők ismételten városi polgárok lehessenek. És ennek már harminc éve! Isten éltesse őket!

Csepreg, a Répce-völgy történelmi központja

Az első tartós emberi megtelepedés – mint a régészeti kőmennyek mindenütt – a középső Répce-völgy körzetében is az újkőkorból, 6-7 ezer éve történt.

A honfoglaló magyarok megtelepedésére utalnak a környék településnevei, legfőbbül: régi szentmihály, Csepreg is (korai jelölése: "borsapető").

Középkori múltja tekintve vissza Csepreg Alsó- és Felsővárosra történő tagolódása. A tér rész újabb kutatások szerint csak a XVI. század elején egyesült. A mai Csepreg határaitól olvadt be a középkori Cséked és Szentkirály falu is.

Történelmi adataink arra utalnak, hogy Csepreg Felsővárosa a XIII. század közepe óta kiváltságokkal – kezdetben jórészt német alkö – királyi "hospesek" (vendégek) által lakott "avtias" (város) volt. Erre utal plébániájának – kereskedő városokra jellemző – Szent Miklós tífusza, jellegzetes negyescsúcsú pisztraca és a település magjának szabályos utcarendszere is. A címeképp első hiteles ábrázolása 1360-ból maradt fenn. Közeli rokonság Sopron, Buda és több más középkori eredetű városunk címerének. Ebből a korai városfejlesztési szakaszról származik a Magyar Nemzeti Galériában őrzött gótikus csepregi Madonna-szobor. A város már ekkor is jelentős szőlőműveléssel rendelkezett, hiszen 1321-ben már hegyvámot szedtek, konkrét szőlőterg-elővevőket ismerünk. A fejlett kereskedelmi életre jellemző, hogy a város országos vásártartási joggal is rendelkezett.

Csepreg 1390-ig tartozott a királyi városok sorába, ekkor Zsigmond a Kanizsai család birtokába juttatta. Ettől kezdve mezőváros ("oppidum") volt egészen a múlt század végéig. A Kanizsaiak csepregi házái – a mai felsővárosi kastély előzményét – alakították. Erődlényeik Ez 1452-58 között a husziták foglalták el, Hunyadi János ostrommal vette vissza tőlük. A város újabb virágkorra a Nádasdyak idejére jutott. Sopron vármegye jelentős kulturális centruma volt, száz évig főiskolával rendelkezett. Farkas Imre írói nyomdájában a XVII. század első felében főleg magyar nyelvű könyvek készültek. Várakozni a helyi közműveltség, kispar.

1621 januárjában az akkor Bethlen-párti evangélikus Csepreget felidült a Csököny vezetete császári sereg. A harmincéves háború leg súlyosabb magyarországi pusztításának az ismeretlen nevű déli vész szerint 1223-an estek áldozatul. A város jelentős részének pusztulásával jött 1776. április elején tomboló tűzvész is.

A kisváros fejlődésének jelentős eseménye volt 1876-ban az eredetileg félzárk köznevelő álló csepregi járás megszervezése. A modern polgári köznevelés kialakításával összefüggésben 1886-ban az addigi mezőváros címe helyett nagyközségi címet kapott (ez akkor nem jelentett visszavonulást!). 1913-ban helyezték át az új Sarvart Csepregre át községgel összekötő vasútvonalat. A járási székhely Kisváros 1867-1945 között jelentős fejlődésnek ment keresztül.

Jelenleg 1604 fő város, körjegyzőségi székhely. Gazdasági stabilitását a határmentesség elősegíti. Fejlett textil-, élelmiszer-, és építőipari vau, sok a magánvállalkozó. Az oktatási, kulturális létesítmények hangsúlyos szerepet kapnak (Nádasdy Tamás Köznevelési és Mezőgazdasági Áruforgalmi Szakköznevelési, Bogdár Ignác Zeneiskola, Művelődési Ház és Könyvtár, Csepregi Falumúzeum). Központi szerepet töltenek be a szociális, egészségügyi, művelődési, kereskedelmi létesítmények és párhuzamos. Közműközlésben fejlett, kis-árványos megközelítési, több központtal, sok minielektro építmény.

Mezővárosi Vp

M E G H Í V Ó

CSEPREG

Csepreg Önkormányzata

tisztelettel meghívja

VÁROSAVATÓ ÜNNEPSÉGÉRE,

emelyel
1995. augusztus 13-án 15 órától
a Promenádnál melletti téren
rendez.

A települést városossá avatja:
DR. GÁL ZOLTÁN
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELSŐKE

Molnár Sándor
polgármester

dr. Gombos Márta
jegyző

AZ ÜNNEPI PROGRAM

- 7⁰⁰-3⁰⁰ ZENES EBBSZÍTÓ
- 10⁰⁰ ÜNNEPI SZENTMISE: A BOLJKÖZGASZONY KÁPOLNÁJÁN.
- 13¹⁵ FÜVÖZENEKAROK ÉS MAZSORETTKÉ BEVONULÁSA A PROMENÁDRA.

15⁰⁰ VÁROSAVATÓ

ÜNNEPI BESZÉDET MOND:

- DR. GÁL ZOLTÁN**
AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELSŐKE
- MOLNÁR SÁNDOR**
CSEPREG VÁROS POLGÁRMESTERE
- DR. PUSZTAI GYULA**
A VÁS MEGYEI KÖZGYŰLÉS ELSŐKE
- HORVÁTH VILMOS**
ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ

- 17⁰⁰ MALONKERTI VEGYASÁGOR (TÉZSERÉK, SPORTRENDEZVÉNYEK, BÁL)
- 22⁰⁰ TŰZTARTÁS.

AZ ÜNNEPI MŰSORBAN A DÖRFEL, KÖZEGEL, SZENTGÖTHÁRDI, SZOMBATHELYI, CSEPREGI FÜVÖZENEKAR ÉS MAZSORETTCSOPORT, A VÁROS VEGYESKARA, VALAMINT AZ IRADALMI KÖR TAGJAI SZEREPTELMEK.

<p>AUGUSZTUS 16. 19⁰⁰ A Nemzetközi Néptáncfesztivál résztvevőinek műsora a főtéren.</p> <p>AUGUSZTUS 19. 20⁰⁰ A Sítkei Szinkór vásári komédiái a főtéren. Tabarin: Megóvott szüzesség Vértelen véres hürkák és még...</p> <p>AUGUSZTUS 20. 15⁰⁰ Szent István király ünnepe Az új kenyér átadása. A műsorban: A csepregi lakodalmas a Farkas Sándor Egylet bemutatásában. Csepreg erős emberei kerestetnek - vidám vetélkedő</p> <p>17⁰⁰ Bajnoki mérkőzés</p> <p>20⁰⁰ Utcabál</p> <p>KIÁLLÍTÁSOK A MŰVELŐDÉSI HÁZBAN: AUGUSZTUS 14- SZEPTEMBER 10-IG A képképző múltja, jelene, jövője Hetyésy Katalin és Rakóczy Ferenc grafikus kiállítása.</p> <p>Augusztus 11-20.: a Csepregi Rádióamatőrök aktivitási napokat szerveznek. A legtöbb kapcsolatot létesítők oklevelet kapnak.</p>	<p>CSEPREG VÁROS ÖNKORMÁNYZATA, A PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI HÁZ ÉS KÖNYVTÁR valamint a résztvevő művészek és csoportok szeretettel meghívják minden érdeklődőt</p> <p>CSEPREG VÁROSSÁ AVATÁSÁNAK TISZTELETÉRE</p> <p>1995. augusztus 11- augusztus 20-ig szervezett rendezvényeire.</p> <p>A programok fővédnöke: Molnár Sándor polgármester</p>
---	---

<p style="text-align: center;">CSEPREGI AUGUSZTUS '95</p> <p>AUGUSZTUS 11. 20⁰⁰ <i>"És akinek szép lelkében az ének az hallja a mások énekét is szépek."</i> ZENEI KALANDOZÁS a Csepregi Vegyeskar jubileumi hangversenye a Művelődési Házban</p> <p>AUGUSZTUS 12. MALOMKERIT VIGASSÁGOK 15⁰⁰ A Szamáca Színház bemutatója: Csiperke, Csuporka ... 16³⁰ A Csepregi Bábeszoprt bemutatója: Vitéz László és a ... 17¹⁵ A Búki és a Csepregi mazzorettesoprtok bemutatója 18³⁰ A Los Andinos együttes koncertje Belépő : 200 Ft Gyerekeknek: 100 Ft</p> <p>21⁰⁰ Sramli parti</p>	<p style="text-align: center;">CSEPREGI AUGUSZTUS '95</p> <p>AUGUSZTUS 13. Ünnepi rendezvények a városavatás tiszteletére Fűvös ebresztő Ünnepi szentmise Városavató A múzeum ünnepi nyitvatartással várja az érdeklődőket A Malomkertben: Egész napos népművészeti és kirakodó vásár. Kézműves bemutatók a VELEMI NÉPMŰVÉSZ EGYESÜLET és a VELEMI KÉZMŰVES NŐPFŐISKOLA EGYESÜLET szakembereivel.</p> <p>17⁰⁰ Szezon nyitó bajnoki mérkőzés 17³⁰ Sárvári Regős Együttes és Táncszoprt folklor műsora 20⁰⁰ Búcsi bál Belépő: 200 Ft 22⁰⁰ Tűzijáték</p> <p>A Promenádnál melletti terep: 19⁰⁰ Térzene a vendég fűvöszenekarok részvételével. 20⁰⁰ A Promenádnál étteremben búcsi bál</p>
---	--

6. ábra. Csepreg várossá nyilvánítási ünnepségének meghívója
Forrás: Csepregi Közös Önkormányzati Hivatal